

'Gelijke rechten voor Gebarentalige dove ouderen'

Onderzoek

Van oktober 2018 tot september 2019 voerde DoofVlaanderen een kwalitatief onderzoek uit (aan de hand van interviews en focusgroepen) om de noden en behoeften van dove ouderen in kaart te brengen. Het onderzoek focust op de vraag: “hoe het welbevinden van dove mensen te optimaliseren bij het ouder worden op vier vlakken in hun leven: woonsituatie, zorg, participatie en mobiliteit”.

De problematiek van de zorgnoden en –behoeften van dove ouderen dient gezien te worden tegen de achtergrond van het stijgende aantal burgers met een langere levensverwachting. Door de vergrijzing van de maatschappij kan verwacht worden dat de

zorgvraag zal toene men. Daarbij komen dan de specifieke vragen van ouderen met een beperking, in dit geval, dove ouderen. We stellen problemen vast omwille van de wederzijdse onbekendheid tussen dove zorgvragers en zorg- en dienstverleners. Uit het onderzoek is gebleken dat de dienstverlening niet (voldoende) aangepast is aan de noden en behoeften van dove ouderen in Vlaanderen die gedeeltelijk verschillen van die van hun horende leeftijdsgenoten. Door communicatieproblemen en onwetendheid zijn de drempels hoog voor dove ouderen om van de zorgvoorzieningen of diensten gebruik te maken. Op basis van dit onderzoek formuleren we een aantal beleidsaanbevelingen om aan deze situatie tegemoet te komen.

Dienstverlening in Vlaamse Gebarentaal

Net zoals andere dove mensen stoten dove ouderen op de ontoegankelijkheid van de meeste diensten. Dit geldt zowel voor diensten met een aanbod specifiek voor ouderen als diensten die een algemeen aanbod voorzien. Uit het onderzoek blijkt de nood aan een dienstverlening in de Vlaamse Gebarentaal, die bovendien rekening houdt met de belevingswereld van dove ouderen.

- Er is binnen veel diensten onvoldoende kennis over doof-zijn en Vlaamse Gebarentaal, en al zeker over de belevingswereld van dove ouderen. Dit kan verholpen worden door het opleiden van dienstverleners die op het werk in contact komen met dove ouderen of door het integreren van deze thematiek in opleidingen verpleegkunde, sociaal werk, orthopedagogie, pedagogische wetenschappen en psychologie.
- Rechtstreekse communicatie in de Vlaamse Gebarentaal draagt de voorkeur weg van dove ouderen. We pleiten voor een nieuwe functie binnen het Vlaamse welzijnslandschap: dove coaches of “plusbegeleiders” om dove ouderen te informeren en begeleiden, zodat zij zelf beslissingen kunnen nemen rond hun toekomst (waar te wonen, toeleiding naar geschikte dienstverlening...) en meer inspraak hebben (in plaats van hun familieleden of hun kinderen voor hen te laten beslissen).
- Naast deze eerstelijnszorg in Vlaamse Gebarentaal is het belangrijk dat ook andere dienstverleners met dove ouderen kunnen communiceren: dat kan door bestaand personeel op te leiden, gebarentalig personeel aan te werven of door tolken Vlaamse Gebarentaal in te schakelen. Tolken inschakelen kan op verschillende manieren: dit kan op vraag gebeuren (dus wanneer de nood/vraag zich voordoet) of er kan op vaste momenten een tolk voorzien worden (een soort van “huiltolk”).
- Veel dove ouderen worden nu reeds bijgestaan door dove vrijwilligers die hen thuis helpen of hen naar activiteiten brengen. Doordat dove mensen verspreid wonen over heel Vlaanderen en het netwerk van dove mensen zich verder uitstrekt (in afstand), komen deze mantelzorgers vaak niet uit dezelfde gemeente maar van iets verder. Door de lokale regelgeving rond mantelzorgers hebben zij geen recht op een mantelzorgpremie. We vragen lokale besturen om de voorwaarden voor deze premie te wijzigen, zodat de mantelzorgpremie er ook kan komen voor gebarentalige mantelzorgers die niet in dezelfde gemeente wonen als de dove zorgvragers.
- Dove vrijwilligers en mantelzorgers helpen vaak vanuit hun goed hart, maar missen soms achtergrondkennis of een kader waarbinnen ze kunnen werken. Bestaande vormingen voor mantelzorgers over afstand & nabijheid, deontologie, communicatie... zouden ook toegankelijk moeten zijn in Vlaamse Gebarentaal.

Mentaal Welbevinden

Eén van de aandachtspunten die uit het onderzoek naar voren komen, is het mentale welbevinden van dove ouderen. In de brede groep van ouderen is dat een belangrijk thema: de Vlaamse Ouderenraad trok in september 2019 aan de alarmbel over het hoge suïcidecijfer bij ouderen. In meer dan 1 op 3 gevallen van zelfdoding in Vlaanderen gaat het om iemand van 65 jaar of ouder. Dove ouderen vertonen potentieel een grotere kwetsbaarheid en eenzaamheid dan andere ouderen. Hun netwerk is vaak beperkter of is moeilijker bereikbaar, indien ze zelf minder mobiel worden. Diensten zijn niet toegankelijk.

- Om eenzaamheid en isolement te voorkomen, moet er geïnvesteerd worden in een gebarentalig aanbod bij lokale dienstencentra, in woonzorgcentra, binnen gemeentelijke diensten en activiteiten. Dit kan door het inzetten van tolken of door personeel aan te werven dat (een basis) Vlaamse Gebarentaal beheerst.
- Aangezien er niet overal en altijd gebarentalige hulpverleners zijn, dient men ook financiering voorzien voor tolken VGT voor gesprekken met niet-gebarentalige hulpverleners.
- Het aanbod aan geestelijke gezondheidszorg dient toegankelijk te zijn voor dove ouderen. We pleiten voor het inzetten van gebarentalige zorg- en hulpverleners binnen de geestelijke gezondheidszorg (bv. van algemene hulpverleners tot psychologen, psychotherapeuten en psychiaters), zodat de communicatie met dove ouderen rechtstreeks in VGT kan verlopen.

Wonen: van zelfstandig thuis blijven wonen tot residentiële woonvormen

Zoals vele ouderen willen dove ouderen het liefst zo lang mogelijk in hun eigen woning blijven. Belangrijke voorwaarden zijn wel dat zij net als andere ouderen makkelijk beroep kunnen doen op (aangepaste) hulp aan huis en dat er voldoende contacten zijn met andere dove mensen. Voor zorgbehoevende dove ouderen die nood hebben aan residentiële opvang pleiten we voor minimum één aangepast woonzorgcentrum per provincie waar voorrang verleend wordt aan dove bewoners, bv. via een bijzondere erkenning zoals die nu reeds bestaan voor jongdementie en NAH. Dat heeft als voordeel dat dove ouderen onderling contact hebben en dus niet verspreid en geïsoleerd terechtkomen in verschillende WZC's én dat middelen gebundeld kunnen worden om het WZC aan te passen aan de noden van dove ouderen. We hebben volgende aanbevelingen voor dergelijke aanpassingen:

- **Communicatie in Vlaamse Gebarentaal:** het personeel van het Woonzorgcentrum zou een basis Vlaamse Gebarentaal moeten kunnen.
- Communicatie in Vlaamse Gebarentaal: er moet financiering voorzien worden voor tolken Vlaamse Gebarentaal die ingezet worden voor specifieke gesprekken, zoals bv. een bewonersraad.
- Dove ouderen willen graag contact met andere dove ouderen:
 - Bij voorkeur is er dus een afdeling of een gang voor dove bewoners.
 - Samenwerking met of pendelbus naar regionale dovenclubs en hun ouderenafdelingen
 - Samenwerking met dove vrijwilligers die langskomen in het WZC
- Een doofvriendelijke omgeving en architectuur met veel open ruimte en glas ('deaf space') die voorzien is op visuele communicatie en met aangepaste technologie en hulpmiddelen. Er zou structurele ondersteuning moeten zijn voor WZC die hulpmiddelen willen installeren voor dove bewoners: visuele en tactiele alarmeringssystemen, videofoon, videobelchatstelsel.

Wanneer dove ouderen terecht komen in een WZC, dan vervalt hun recht op RTH-dienstverlening. Dat betekent dat dove ouderen in een WZC alles moeten regelen via de sociale dienst van dat WZC en geen beroep meer kunnen doen op de handicapspecifieke ondersteuning van RTH-diensten. De sociale dienst van een WZC heeft vaak onvoldoende kennis van handicapspecifieke thema's en van doof-zijn. Dit kan opgelost worden door dove mensen te clusteren in één woonzorgcentrum per provincie of door de RTH-dienstverlening te laten verder lopen na een verhuis naar een WZC.

We stellen vast dat er een groep van dove ouderen is die een klein netwerk hebben of die enkel met horende mensen (familieleden en burens) contact hebben en daardoor in een sociaal isolement leven. Zij hebben soms al vroeg interesse in residentiële opvang. De Katz-schaal die de toelating tot WZC of assistentiewoningen bepaalt, is echter inadequaat voor dove ouderen, aangezien de factoren "communicatie", "sociale contacten" en "psychisch welbevinden" onvoldoende ingeschat worden of niet op maat van dove ouderen. Het is dan ook onze aanbeveling om inschalingsinstrumenten voor zorgzwaarte te toetsen aan de specifieke situatie en noden van dove ouderen. We pleiten ervoor dat er bij de ontwikkeling van nieuwe inschalingsinstrumenten (zoals bv. Belrai) aandacht is voor het perspectief van dove ouderen.

Aanpassingen en hulpmiddelen

De voorwaarden en procedures voor erkenning van een handicap zijn voor veel dove mensen en in het bijzonder voor dove ouderen moeilijk te volgen: voor een erkenning van je handicap, een tegemoetkoming of andere ondersteuning moet je enerzijds wenden tot de FOD Sociale Zekerheid, DG Personen met een Handicap, anderzijds kan een handicap ook rechtstreeks door het VAPH erkend worden, voor de terugbetaling van hulpmiddelen en het recht op tolkuren.

De informatie over de verschillende procedures en voorwaarden is zeer complex en onvoldoende op maat van de mensen die er gebruik van moeten kunnen maken. Bovendien is de informatie niet beschikbaar in Vlaamse Gebarentaal. De diensten die ondersteuning bieden bij het aanvragen van een erkenning zijn zelf ook niet toegankelijk voor dove mensen.

Bij de FOD Sociale Zekerheid wordt de impact van de handicap op de mogelijkheden om dagelijkse activiteiten uit te voeren (de “zelfredzaamheid”) geëvalueerd. Het valt op dat dove mensen in veel gevallen lage scores krijgen, omdat communicatiebarrières onvoldoende zwaar doorwegen.

Voor een (kleine) groep dove ouderen is de leeftijdsgrens van 65 jaar voor de erkenning van handicap ook een groot struikelblok. Het gaat hier vaak om de meest kwetsbare ouderen, die in de loop van hun leven nooit gebruik gemaakt hebben van tegemoetkomingen of ondersteuning en altijd sterk afhankelijk geweest zijn van hun horende omgeving, bv. van hun kinderen.

Participatie en toegang tot informatie

Nog meer dan andere ouderen dreigen dove ouderen uit de boot te vallen en minder inspraak te hebben in hun levenskeuzes. Doorheen het hele onderzoek is gebleken dat er enerzijds een grote nood is aan laagdrempelige, toegankelijke informatie in Vlaamse Gebarentaal en anderzijds dat het belang van contact met andere dove mensen en bv. de mogelijkheid om dovenclubs te bezoeken cruciaal is voor dove ouderen.

Om de participatie aan het algemene leven mogelijk te maken, zijn informeren en sensibiliseren essentieel. Er is nood aan informatie, vorming en sensibilisering op maat van dove ouderen, zo laagdrempelig mogelijk en in Vlaamse Gebarentaal. Dergelijke informatie betreft onder andere het gebruik van hulpmiddelen, het inzetten van (afstands)tolken, het aanbod van diensten voor ouderen, het aanvragen van tegemoetkomingen.... We zien hier een grote verantwoordelijkheid van de overheid en van diensten die werken met en voor dove ouderen.

- De beste manier om dit te doen is rechtstreekse communicatie in Vlaamse Gebarentaal te brengen (zonder tussenpersonen). Indien dit niet mogelijk is, moet er op een makkelijke manier een tolk ingeschakeld kunnen worden zonder te moeten opdraaien op voor de kosten.
- Communicatie en informatieverstrekking gebeurt steeds meer digitaal. Hoewel dat voor veel ouderen een drempel is, zijn er ook steeds meer ouderen die hierin mee groeien. Het is dan wel belangrijk dat de informatie op die websites laagdrempelig en toegankelijk is. Informatie die gericht is tot dove ouderen, zoals informatie over hulpmiddelen van het VAPH of de ouderengids van de Vlaamse Ouderenraad, moet in Vlaamse Gebarentaal beschikbaar zijn.

Voor het welbevinden en het onderhouden van de sociale contacten van dove ouderen is het van belang dat zij kunnen deelnemen aan het verenigingsleven, zowel aan dat in hun eigen gemeente als aan de activiteiten van dovenclubs.

- Het verenigingsleven en de activiteiten voor horende ouderen in de eigen gemeente zijn niet toegankelijk voor dove ouderen. Het inzetten van tolken kan dit verhelpen. We zien hier een taak voor organisatoren om dove ouderen te verwelkomen en zelf tolken in te schakelen. Dove ouderen zouden ook zelf de regie van hun vrije tijd in handen kunnen nemen, als ze over voldoende tolkuren voor privésituaties zouden beschikken. Nu hebben dove ouderen – net zoals andere doven – recht op max. 36 uur per jaar voor alle mogelijke privésituaties (zoals bv. doktersbezoek, familiefeest, gesprek met de bank...). Een significante verhoging van die uren zou hen de mogelijkheid bieden deel te nemen aan het lokale maatschappelijke leven.
- In Vlaanderen zijn er verschillende regionale dovenclubs, onder andere in Brugge, Gent, Brussel, Antwerpen, Turnhout en Hasselt. Deze clubs hebben ook steeds een ouderenafdeling. Voor veel dove ouderen zijn de maandelijkse activiteiten van die ouderenclub dé gelegenheid om sociale contacten te onderhouden, te ontspannen of toegang te krijgen tot bepaalde informatie. Het is enerzijds van groot belang dat dove verenigingsleven te blijven ondersteunen, zodat deze unieke ontmoetingsplaatsen blijven bestaan. Anderzijds is het voor een aantal dove ouderen moeilijk om zich daarheen te verplaatsen. Er is niet in elke gemeente een dovenclub, dus voor dove ouderen met een verminderde mobiliteit is dat een moeilijkheid. Vaak zijn er andere dove mensen die dat vrijwillig opnemen, maar dat is geen duurzame aanpak. Er zou een regionale pendelbus of taxidienst vanuit de dovenclub of vanuit de gemeente georganiseerd moeten worden om aan dove ouderen te kunnen garanderen dat ze deze maandelijkse activiteiten kunnen bezoeken.